

Janowicz, Rafał

"Warszawskie instytucje społecznego mecenatu nauki w latach 1869-1906. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa i Kasa imienia Mianowskiego", Jan Piskurewicz, Wrocław 1990 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 37/1, 194-197

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Niezależnie jednak od tego, wydawnictwo na pewno będzie przydatne farmaceutom, historykom farmacji i historykom.

Ukazało się ono na dobrym białym papierze, drukowała je Wojskowa Drukarnia w Łodzi.

Teresa Ostrowska
(Warszawa)

Jan Piskurewicz: *Warszawskie instytucje społecznego mecenatu nauki w latach 1869-1906. Muzeum Przemysłu i Rolnictwa i Kasa imienia Mianowskiego, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1990, s. 231, il., (Monografie z dziejów nauki i techniki, t.143).*

Od dłuższego czasu w wielu krajach Europy prowadzone są studia nad problemem mecenatu, nad jego różnorodnymi formami, i skutecznością w odniesieniu do najważniejszych przejawów życia jednostek i całych zbiorowości. Z badań tych wynika, że dzięki pomocy możnych opiekunów mogła rozwijać się nauka i sztuka. Wspierający naukę czy sztukę mecenas mógł w zasadniczy sposób wpływać na kierunki, zakres i organizację badań naukowych oraz kształt poszukiwań artystycznych, na cały proces tworzenia kultury narodowej.

Na przestrzeni dziejów rozwinęły się rozmaite formy mecenatu, ale dopiero w epoce nowożytnej pojawił się instytucjonalny mecenat społeczny. Powstanie instytucji organizujących społeczną opiekę nad nauką i sztuką można uznać za przejaw rozumienia przez społeczeństwo znaczenia tych dziedzin dla integracji narodu. Dlatego rozważania nad mecenatem skłaniają do wniosku o poziomie świadomości narodowej.

Dzieje społecznego mecenatu nauki w Królestwie Polskim w II połowie XIX wieku nie zostały do tej pory wyczerpująco zbadane. Istniejące opracowania mają przeważnie charakter okolicznościowy i ogólnikowy. Często zawierają jedynie chronologicznie ułożony wykaz nazwisk wybitnych ofiarodawców oraz wysokość sum przeznaczonych na rzecz nauki i sztuki. Dotkliwie odczuwało się brak szczegółowych analiz poświęconych instytucjom mecenatu społecznego, w tym zwłaszcza Muzeum Przemysłu i Rolnictwa oraz Kasy im. Mianowskiego. Obszerne opracowanie Zyg-

munta Szweykowskiego o Kasie im. Mianowskiego nie zawierało szczegółowych danych o mecenasach, o ich wkładzie w finansowanie instytucji, o efektach działalności oraz informacji o kontroli sprawowanej przez społeczeństwo nad Kasą, a więc o tym co stanowiło o społecznym jej charakterze. W tej sytuacji książka J. Piskurewicza wypełnia lukę w dotychczasowych badaniach dotyczących mecenatu.

Skląda się ona z czterech części. W rozdziale pierwszym autor omawia dzieje powstania Kasy i Muzeum, przedstawia i porównuje ich strukturę organizacyjną oraz statutowe kierunki działania. Rozdział drugi poświęcony jest mecenasom obu instytucji, ich twórcom, fundatorom i administratorom, ich wpływowi na charakter i zakres działania tych instytucji oraz motywom owej aktywności. Z kolei Piskurewicz ukazuje w rozdziale trzecim praktyczną stronę działalności Muzeum i Kasy (popieranie badań naukowych, finansowanie różnego rodzaju wydawnictw oraz pomaganie uczonym znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej). Autor pisze tu również o kontaktach naukowych obu instytucji z innymi organizacjami tego typu na ziemiach polskich zaboru austriackiego i pruskiego. Żałować należy, że ta część rozdziału nie została rozbudowana. Rozdział czwarty stanowi próbę nowego spojrzenia na omawiany problem. Autor, uznając publikacje prasowe za jedną z form kontroli sprawowanej przez społeczeństwo nad funduszami powierzonymi tym instytucjom, stara się przedstawić stosunek opinii publicznej do ich działalności. Jest to bardzo interesująca część książki, pozwala bowiem skonfrontować realizację przyjętych przez twórców instytucji założeń z oczekiwaniami społecznymi. Jednak śledzenie toku myśli autora wymaga od czytelnika dobrej znajomości życia społeczno-literackiego ówczesnej Warszawy. W pierwszej części zakończenia znajdujemy porównanie działalności Muzeum i Kasy z innymi tego typu instytucjami i to nie tylko na ziemiach polskich, ale także w niektórych krajach Europy. Dzięki temu czytelnik przekonuje się, że istnienie instytucji mecenatu społecznego było zjawiskiem powszechnym niemal w całej Europie, a nie tylko rezultatem sytuacji zaistniałej w Królestwie Polskim, gdzie nie było mecenatu państwowego. Dopelnieniem pracy są aneksy i indeks osobowy. Dzięki przedstawieniu zebranego materiału w formie opisowej i w zestawieniach tabelarycznych, czytelnik, który szukał wiadomości o mecenasach lub o działalności instytucji, a nie zechce zagłębić się w rozważania autora, może szybko odnaleźć potrzebne informacje. Również z tego względu praca Jana Piskurewicza stanowi cenną pomoc w badaniach porównawczych nad problemem mecenatu.

Autor zastosował układ problemowo-chronologiczny, co wpłynęło w dużym stopniu na sposób przedstawienia przebadanego materiału źródłowego. Przyjęcie takiego schematu można uznać za trafne ponieważ pomaga śledzić i porównywać dzieje omawianych instytucji. Wyodrębnianie w ramach przyjętych cezur chronologicznych (1869-1906) trzech okresów funkcjonowania Muzeum i Kasy oraz konsekwentne dążenie do możliwie dokładnego odtworzenia kolejnych etapów ich rozwoju sprawia, że autor nie uniknął powtórzenia wielu stwierdzeń i ustaleń. Przyjętą cezurę końcową można uznać za zasadną, ponieważ po roku 1906 w Królestwie zaczęły działać również inne instytucje społecznego mecenatu. Ale – z drugiej strony – przedstawiając dzieje Muzeum i Kasy wypada opisać także schyłkowy okres ich działalności. Powstanie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego i fakt zmniejszającej się aktywności omawianych instytucji, nie stanowi wystarczającego powodu, aby pominąć milczeniem ostatni okres ich istnienia. Wypada żałować, że autor nie spróbował wyjaśnić w jaki sposób obie instytucje przyczyniły się do powstania po roku 1906 organizacji zajmujących się mecenatem naukowym oraz na jakich zasadach współdziałały one z nowo tworzonymi. Można by przy tej okazji prześledzić upowszechnianie się idei mecenatu i tworzenie legalnej sieci organizacji wspierających oraz organizujących naukę w zaborze rosyjskim. Gdyby autor doprowadził swoją relację do roku 1918 otrzymalibyśmy również pewne przesłanki o zasługach społeczeństwa z byłego zaboru rosyjskiego w dziele organizowania nauki odrodzonej Polski.

W porównaniu z poprzednimi badaniami dziejów Kasy i Muzeum Jan Piskurewicz wykorzystał znacznie więcej materiałów źródłowych. Sięgnął nie tylko do dokumentacji urzędowej, przechowywanej w różnych archiwach krajowych i zagranicznych, ale również do prasy, rękopisów, ksiąg adresowych oraz korespondencji osób związanych z działalnością omawianych instytucji. Dzięki właściwie postawionym problemom badawczym autor ukazał czytelnikowi nowe aspekty działalności instytucji mecenatu społecznego, np. wpływ opinii publicznej na działalność Muzeum i Kasy.

Pewne zastrzeżenia wzbudza realizacja zamierzeń autora w porównawczej części pracy. Porównując funkcjonowanie i efekty działania obu omawianych instytucji z innymi organizacjami tego rodzaju, J. Piskurewicz przytacza konkretne dane liczbowe, jednak w przypadku podobnych porównań z aktywnością prywatnych mecenasów poprzestaje na uogólnieniach i nie podaje żadnych - nawet ogólnych - danych liczbowych. A

przecież, np. w wypadku omawiania działalności wydawniczej, byłoby to wręcz konieczne. Dziwi też fakt, że autor – porównując MPiR i Kasę z działalnością podobnych instytucji w Europie – nie wziął pod uwagę istniejącego na Ukrainie w latach 1892-1930 Naukowego Towarzystwa im. Tarasa Szewczenki. Jest to o tyle niezrozumiałe, że instytucja ta prowadziła działalność na obszarze tego samego państwa, w podobnych warunkach ucisku narodowego i stosowała podobne formy działania. Wprawdzie podstawowym celem Naukowego Towarzystwa im. Tarasa Szewczenki było kształtowanie świadomości narodowej i kulturalnej, jednak również polskie organizacje realizowały takie zadania. Wydaje się, że owo porównanie byłoby ze względów poznawczych bardziej pożądane niż dokonane przez autora zestawienie z czeską, czy słowacką Maticą. Wzbogaciłoby to pracę, bowiem wzmiankowane Towarzystwo im. T. Szewczenki nie doczekało się dotychczas w polskiej historiografii nawet częściowego opracowania.

Brak wykazu pełnej bibliografii problemu, utrudnia czytelnikowi dotarcie do interesującej go literatury.

Mimo tych zastrzeżeń, monografię Jana Piskurewicza należy ocenić pozytywnie. Wypełnia ona dotkliwą lukę w polskich studiach nad mecenatem. W powiązaniu z innymi badaniami stanowić ona może znakomity materiał do refleksji nad mentalnością i wykształceniem elit, zagadnieniami komunikacji społecznej, sposobami rozprzestrzeniania się osiągnięć nauki i techniki.

Rafał Janowicz
(Poznań)

Władysław Matlakowski (1850-1895): Źródła do biografii i bibliografii. Wydał i opracował Janusz Kapuścik. Warszawa 1991, Główna Biblioteka Lekarska. Studia i Materiały, 237 ss. il. fot.

Rok 1991 przyniósł dwa ważne wydawnictwa związane z osobą warszawskiego chirurga, znawcy i miłośnika budownictwa podhalańskiego, tłumacza szekspirowskiego *Hamleta*, autora prac naukowych z zakresu medycyny, etnografii i literatury – Władysława Matlakowskiego.